

ЗАОЩАДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ: СУТНІСТЬ, СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

©2020 ВЯДРОВА І. М., МОРОЗОВ О. В.

УДК 336.71
JEL: D14; G21

Вядрова І. М., Морозов О. В. Заощадження населення як джерело банківських ресурсів: сутність, стан і перспективи

Мета статті полягає в теоретичному поглибленні розуміння сутності заощаджень населення та їх ролі у формуванні ресурсної бази банків, а також в аналізі вітчизняної банківської практики щодо використання цього джерела у формуванні банківських ресурсів. У статті досліджено сутність заощаджень населення та визначено їх роль у формуванні банківських ресурсів. На основі розгляду підходів до розуміння поняття «заощадження населення» зазначено, що їх суть проявляється в чотирьох аспектах: по-перше, заощадження населення є відкладеною частиною їх доходів; по-друге, заощадження є частиною грошової маси; по-третє, заощадження можна уявити як процес прийняття рішень з накопичення активів; по-четверте, заощадження втілюються в накопичених активах різного характеру. Запропоновано авторське розуміння поняття «заощадження населення». Узагальнено основні форми заощаджень населення, які представлені як фінансовими, так і нефінансовими інструментами. Значну увагу приділено аналізу аналітичних показників заощаджень населення та їх ролі у формуванні ресурсів банків. Визначено, що заощадження населення відіграють винятково важливу роль у формуванні ресурсної бази банків. Підтвердженням цього є частка депозитів фізичних осіб у ресурсах банків, яка з 2015 р. стабільно зростає і за підсумками 2019 р. склала 37%. Проблемним аспектом в аналізі заощаджень населення є відсутність даних щодо їх розміру накопиченим підсумком. Оцінка державних програм України показала, що в них не робиться акцент на важливості та ролі заощаджень населення як джерела інвестиційних ресурсів для розвитку економіки. Виділено основні тенденції та проблеми, що заважають максимально ефективно використовувати заощадження населення для формування ресурсів банків.

Ключові слова: заощадження населення, ресурсна база банку, форми заощаджень, ресурсний потенціал, механізм трансформації, депозити.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-355-361>

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 11.

Вядрова Інна Миколаївна – кандидат економічних наук, професор, заступник директора з навчально-методичної роботи е Навчально-наукового інституту «Каразинський банківський інститут» (просп. Перемоги, 55, Харків, 61174, Україна)

E-mail: viadrovainna@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4674-8754>

Researcher ID: P-1813-2015

Морозов Олександр Валентинович – магістрант, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: morozov.alexander97@gmail.com

UDC 336.71
JEL: D14; G21

Viadrova I. M., Morozov O. V. Savings of the Population as a Source of the Banks' Resources: The Essence, Status, and Prospects

The article is aimed at theoretical deepening the understanding of the essence of savings of the population and their role in the formation of the resource base of banks, as well as analyzing the domestic banking practices on the use of this source in the formation of the banks' resources. The article explores the essence of savings of the population and defines their role in the formation of the banks' resources. Based on the consideration of the approaches to understanding the concept of «savings of the population», it is stated that their essence is manifested in four aspects: firstly, the savings of the population are a deferred part of their income; secondly, savings are part of the money supply; thirdly, savings can be conceived as the process of making decisions on asset accumulation; fourthly, savings are embodied in the accumulated assets of different nature. The authors' own understanding of the concept of «savings of the population» is proposed. The main forms of savings of the population, which are represented by both the financial and the non-financial instruments, are generalized. Considerable attention is paid to the analysis of analytical indicators of savings of the population and their role in the formation of the banks' resources. It is determined that the savings of the population play an exceptionally important role in the formation of the resource base of banks. This is justified by the share of deposits of individuals in the resources of banks, which since 2015 has been steadily growing and at the end of 2019 amounted to 37%. The problematic aspect in the analysis of public savings is the lack of data on their size accumulated by the total. The assessment of the State-based programs of Ukraine showed that they do not focus on the importance and role of savings of the population as a source of investment resources for the development of the economy. The main tendencies and problems that prevent the maximum efficient use of savings of the population for the formation of banks' resources are allocated.

Keywords: savings of the population, the bank's resource base, forms of savings, resource potential, transformation mechanism, deposits.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 11.

Viadrova Inna M. – PhD (Economics), Professor, Deputy Director for Educational and Methodological Work of the Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute» (55 Peremohy Ave., Kharkiv, 61174, Ukraine)

E-mail: viadrovainna@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4674-8754>

Researcher ID: P-1813-2015

Morozov Oleksandr V. – Graduate Student, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: morozov.alexander97@gmail.com

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю пошуку та залучення інвестиційних ресурсів у реальний сектор економіки, оскільки інвестиційний голод є основною перешкодою, гальмом економічного зростання основи підвищення рівня життя населення України. Однією з глобальних проблем економічної політики України є пошук реальних джерел інвестицій, а також створення необхідних передумов для формування та використання інвестиційних ресурсів у реальному секторі економіки.

Одним зі стратегічних ресурсів банківської системи є заощадження населення, що включають вклади на депозитних рахунках, цінні папери, наявні заощадження в національній та іноземній валютах, а також інші, менш популярні, форми заощаджень домашніх господарств. Станом на 1 січня 2020 р. заощадження населення у формі банківських вкладів становили, за даними Національного банку України, 552,1 млрд грн, у той час як загальний розмір заощаджень населення в неорганізованих формах (готівкові грошові кошти в національній та іноземній валютах) є значно більшим. Саме ці ресурси населення можуть стати додатковим суттєвим джерелом банківських ресурсів, які через відповідний перерозподільний механізм можуть перетворитися в інвестиційний ресурс розвитку національної економіки.

Однак держава в пошуках реальних джерел формування банківських ресурсів для подальшого їх використання як інвестицій в реальну економіку не робить ставку на заощадження населення.

Формування банківських ресурсів завжди привертало увагу науковців. При цьому, враховуючи той факт, що в ресурсній базі банку основна частина залучених ресурсів – це ресурси домашніх господарств у вигляді заощаджень населення, проблема їх теоретичного осмислення та вивчення механізмів активізації їх залучення досить активно вивчається вітчизняною та зарубіжною наукою. Серед робіт науковців для проведення цього дослідження були використані праці таких вчених: М. О. Алексеєнко, Ю. В. Бубєнова, О. К. Ватаманюка, І. М. Вядрової, І. О. Добровольської, Т. О. Кізими, В. В. Коваленко, Т. І. Павлюк, Л. О. Примостки, О. С. Сергєєвої, В. А. Урбанович, В. Г. Шевалдіної та ін. Проте, незважаючи на значний інтерес, що проявляється до проблеми заощаджень у наукових і ділових колах, вона так і залишається маловивченою, а багато її теоретичних, методологічних і практичних аспектів залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті полягає в теоретичному поглибленні розуміння сутності заощаджень населення та їх ролі у формуванні ресурсної бази банків, а також в аналізі вітчизняної банківської практики щодо використання цього джерела у формуванні банківських ресурсів.

У даний час важливою умовою розвитку банківського сектора України виступає наявність стабільної

ресурсної бази. В умовах інтенсивної конкурентної боротьби за залучення грошових коштів вітчизняні банки зіткнулися з необхідністю приділяти підвищену увагу вишукуванню нових ефективних способів і джерел залучення додаткових ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці стратегії й тактики забезпечення банків додатковими, а головне – стабільними фінансовими ресурсами, що дозволить збільшити ресурсну базу та забезпечити стабільну діяльність банківської системи. Залучені кошти українських банків покривають понад 80% усієї потреби в грошових ресурсах для здійснення активних операцій. Роль їх виняткова велика. Мобілізуючи тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб на ринку депозитних ресурсів, банки з їхньою допомогою задовольняють потребу господарюючих суб'єктів у додаткових оборотних коштах, що сприяє стабільному розвитку національної економіки.

Збільшення ресурсної бази банківської системи України в сучасних умовах передбачає залучення коштів як із внутрішніх джерел, так і з зовнішніх. Однак залучений іноземний капітал може мати двоякий і досить суперечливий вплив на банківський сектор країни. Тому основним джерелом залучених коштів для банків залишаються кошти суб'єктів господарювання, а також заощадження домашніх господарств, які в подальшому перетворюються в банківські депозитні вклади.

Варто погодитися з твердженням Л. О. Примостки та В. Г. Шевалдіної відносно тієї ролі, яку грають заощадження населення для формування ресурсної бази банків: «операції за участю фізичних осіб в будь-яких економічних умовах забезпечують стабільний і досить високий рівень доходів для банків» [1, с. 25–26]. Крім того, надання роздрібних банківських послуг, до складу яких входять вклади (депозити) фізичних осіб, пов'язане з відносно меншим ризиком, тому банки – лідери ринку мають більш високий ступінь фінансової стійкості. З огляду на, що на відміну від корпоративних клієнтів (підприємств) в сегменті клієнтів – фізичних осіб існує значний потенціал зростання, необхідно активізувати процес залучення неорганізованих заощаджень населення та перетворити їх важливе джерело формування ресурсної бази банків.

У цілому варто відзначити, що «заощадження населення», або просто «заощадження», – це досить об'ємне поняття, тому єдиного варіанта його визначення не існує. Так, одне з таких визначень, використане О. П. Шейко та О. О. Стороженко, говорить, що «заощадження – це частина грошових доходів населення, призначених для задоволення майбутніх потреб» [2].

Існує також підхід, відповідно до якого заощадження населення розглядаються як «невикористана за певний період часу частина грошового доходу фі-

зичної особи або сім'ї». Подібного підходу дотримується вітчизняний вчений Ю. В. Бубенів [3].

На відміну від розглянутих визначень у [2; 3] Т. І. Павлюк і В. А. Урбанович підкреслюють майнову форму заощаджень, констатуючи, що «заощадження населення – це частка майна або багатства населення, яка отримана внаслідок накопичення» [4]. Отже, з наведеного визначення можна побачити, що заощадження населення можуть розглядатися не лише як частина доходу або відкладене споживання, але також і як «форма накопичення».

Розглядаючи сутність заощаджень населення, варто розуміти, що ця теорія пройшла у своєму розвитку п'ять основних етапів. На початковому етапі заощадження вивчалися класичною політичною економією, в якій обґрунтовано систему поглядів на проблеми розподілу доходів, визначення проблеми споживання та заощаджень. Подальший розвиток теорія заощаджень знайшла в маржиналізмі, завдяки якому було розкрито проблеми взаємозв'язку процента та ролі заощаджень у розвитку економіки. На наступному етапі першість у вивченні заощаджень перейшла до кейнсіанської школи, представниками якої було системно визначено особливе місце категорії «заощадження» серед фундаментальних економічних категорій. Сучасний монетаризм, який виник у 50-ті роки ХХ століття почав розглядати заощадження у взаємозв'язку з доходами населення [5, с. 275–283].

Серед сучасних теорій вирізняється біхевіористська (поведінкова) економічна теорія, яка розглядає вплив психологічних феноменів на прийняття людьми економічних рішень. Підтримуючи основні традиції класиків та кейнсіанців щодо важливості психологічних факторів під час здійснення економічної діяльності, представники цієї теорії не погоджуються з тезою про раціональну поведінку індивідумів у кожній ситуації [6, с. 84–86].

Найбільш вдалим визначенням поняття «заощадження», на наш погляд, є визначення, запропоноване М. Алексеєнко, за якого заощадження є «частиною сукупних доходів суб'єктів економіки (населення, підприємств і держави), що не використана на споживання, сплату податків і неподаткових платежів, а також призначена для забезпечення потреб у майбутньому» [7, с. 8].

На основі проведеного дослідження підходів до розуміння сутності «заощаджень» можна дійти таких висновків: зміст терміна «заощадження населення» комплексно розкривається в чотирьох аспектах. *Перше*, заощадження населення є відкладеною частиною їх доходів, які призначені для задоволення потреб у майбутньому. *По-друге*, заощадження є частиною грошової маси, яка обслуговує товарно-грошові відносини. *По-третє*, заощадження можна уявити як процес прийняття рішень по накопиченню активів. І, *по-четверте*, заощадження втілюються в накопи-

чених активах різного характеру (депозити, цінні папери, готівка тощо).

З огляду на зазначене вище під *заощадженням* пропонується розуміти ту частину доходу, яка відкладена на термін більший, ніж період його отримання. При цьому варто додати, що доходи населення, будучи джерелом заощаджень, відіграють роль найважливішого чинника, що впливає на ощадні процеси.

Основними формами заощаджень населення є:

- ✦ вклади та депозити в національній та іноземній валюті;
- ✦ готівкові гроші, що зберігаються «під подушкою»;
- ✦ вкладення в цінні папери;
- ✦ резерви страхових внесків населення;
- ✦ вкладення в недержавні пенсійні фонди (НПФ) та інститути спільного інвестування (ІСІ);
- ✦ вкладення в нерухомість;
- ✦ вкладення в дорогоцінні метали, об'єкти тезаврації [8, с. 74–80].

У наведеному переліку форм заощаджень на першому місці стоїть така форма заощаджень, як банківські вклади. І дійсно, у багатьох країнах для домашніх господарств саме вкладення коштів на депозитні рахунки є найбільш використовуваним напрямом інвестування їх заощаджень.

Т. О. Кізіма звертається до світового досвіду, який свідчить, що фінансовий стан домогосподарств безпосередньо впливає на вибір інструментів інвестування. У «бідних» країнах це більш консервативні інструменти – банківські депозити (63%), які в «багатих» країнах складають лише 28% [9, с. 171–176]. Окрім того, значна частка вкладів спрямовується в цінні папери та страхові та пенсійні програми (накопичувальне страхування життя, недержавне пенсійне страхування).

В Україні, на жаль, фінансовий ринок розвинений недостатньо, тому фінансовий сектор значною мірою презентований банківським сектором. Основна частина активів діючих банків у сукупних активах фінансового сектора становить майже 96% [9, с. 171–176].

У нашій країні питання здійснення населенням заощаджень висувається на перший план, оскільки низький рівень життя призводить до того, що основну частину своїх доходів домашні господарства просто «проїдають», і в результаті в них практично не залишається коштів для їх збереження у вигляді заощаджень.

Заощадження в населення з'являються тоді, коли загальна сума отриманих доходів є більшою за ті витрати, що були понесені впродовж розрахункового періоду. Таким чином, розмір заощаджень напряму залежить від доходів і витрат населення, тому необхідно проаналізувати їх зміну впродовж останніх років, а також здійснити порівняльний аналіз з ключовим розвитком економіки держави, яким є валовий внутрішній продукт (табл. 1).

Доходи, витрати, заощадження та ВВП України у 2014–2019 рр.

Показник	Рік						Зміна за 2014–2019 рр, разів
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Доходи, млрд грн	1 516,8	1 772,0	2 051,3	2 652,1	3 248,7	3 699,3	2,4
Витрати, млрд грн	1 486,0	1 740,9	2 038,7	2 621,4	3 217,2	3 815,5	2,6
Заощадження, млрд грн	30,8	31,1	12,6	30,6	31,5	-116,2	-3,8
ВВП, млрд грн	1 586,9	1 988,5	2 383,2	2 982,9	3 558,7	3 974,6	2,5

Джерело: складено за даними [10].

Наведені в табл. 1 дані свідчать про негативну тенденцію щодо забезпечення населення доходами, їх витратність порівняно зі зміною валового внутрішнього продукту України у 2014–2019 рр. Так, за останні шість років ВВП України збільшився у 2,5 разу, до 3974,6 млрд грн. На жаль, за той самий період доходи населення зросли меншою мірою – у 2,4 разу. Погіршило ситуацію та фінансову спроможність населення здійснювати заощадження той факт, що витрати за аналогічний період зросли найбільше – у 2,6 разу.

Виявлені тенденції створюють значні труднощі для банків щодо залучення заощаджень населення для формування своїх ресурсів. Так, наприклад, у 2019 р. населення, навпаки, вилучало частину коштів з банківських рахунків для того, щоб перекрити ту частину витрат, на яку не вистачило доходів, а це понад 116 млрд грн.

На рис. 1 наведено динаміку заощаджень населення України за 2010–2019 рр. Варто відзначити, що показник «заощадження» визначено як різницю між отриманими доходами та витратами на придбання товарів та послуг, сплату доходів від власності та податки, включаючи соціальне страхування та інші трансферти. Статистичні дані для проведення аналізу динаміки заощаджень населення представлені на сайті Державної служби статистики України [10].

Наведені на рис. 1 дані свідчать про те, що впродовж останніх десяти років величина заощаджень суттєво змінювалася, що пов'язано з впливом багатьох зовнішніх чинників.

Так, період з 2010 по 2013 рр. можна охарактеризувати як сприятливий, оскільки впродовж цих років населенню України вдавалося зберігати у вигляді заощаджень від 7,5 до 14,7% свого доходу, а фактичне їх значення коливалося в межах від 116,3 до 161,9 млрд грн. Але події кінця 2013 р. – початку 2014 р. призвели до суттєвого погіршення фінансів домашніх господарств. Наслідком цього стало те, що частка заощаджень у доходах знизилася до 2% у 2014 р. і продовжила знижуватися і далі аж до 1% у 2018 р. Найбільш несприятливим для населення України виявився 2019 р., оскільки в цей останній звітний рік при наявних загальних доходах у 3699,3 млрд грн витрати

склали на 116,3 млрд грн більше – 3815,6 млрд грн. У результаті чого населення замість того, щоб накопичувати фінансові ресурси у вигляді заощаджень, навпаки, витрачало вже накопичене.

Заощадження населення відіграють винятково важливу роль у формуванні ресурсної бази банків. Підтвердженням цього є дані, що наведені на рис. 2.

За останні 10 років частка заощаджень населення у вигляді коштів фізичних осіб на рахунках банків (депозитних і рахунках на вимогу) в ресурсах банківських установ не знижувалася нижче 29%. Загалом, за підсумками 2019 р. кошти фізичних осіб становили понад 37% у загальних ресурсах банків України, що у грошовому виразі складає близько 552,2 млрд грн.

Примітно, що за період з 2010 по 2019 рр. чітко прослідковуються два етапи. Зокрема, перший етап – 2011–2013 рр. – можна назвати періодом активізації банків щодо залучення заощаджень населення на вкладні рахунки. При цьому і саме населення, відчуваючи певну довіру, активно користувалося банківським напрямом інвестування своїх заощаджень для їх збереження та примноження. У цілому, до кінця 2013 р. частка коштів фізичних осіб у загальних ресурсах банків, що складаються із залучених, запозичених і власних ресурсів, зросла до 34,6% (441,9 млрд грн).

Початок другого етапу розпочався у 2014 р., коли внаслідок політичної нестабільності відбулося суттєве погіршення ситуації і в банківській системі. Населення почало активно вилучати кошти з банків. Результатом цього стало зниження питомої ваги заощаджень фізичних осіб на рахунках банків до 32,1% у 2014 р. і подальше погіршення ситуації у 2015 р. І лише у 2016 р. ситуація стабілізувалася та почала покращуватися. Банки почали відновлювати довіру до себе і, як наслідок, українці знов почали активно нести свої заощадження до банків, відповідно, їх частка почала зростати.

Проблемним аспектом в оцінюванні заощаджень населення є те, що, на жаль, статистика Держстату не наводить даних щодо загальних заощаджень населення накопиченим підсумком. Тобто іншими словами, докорінно не відомо, який фактичний роз-

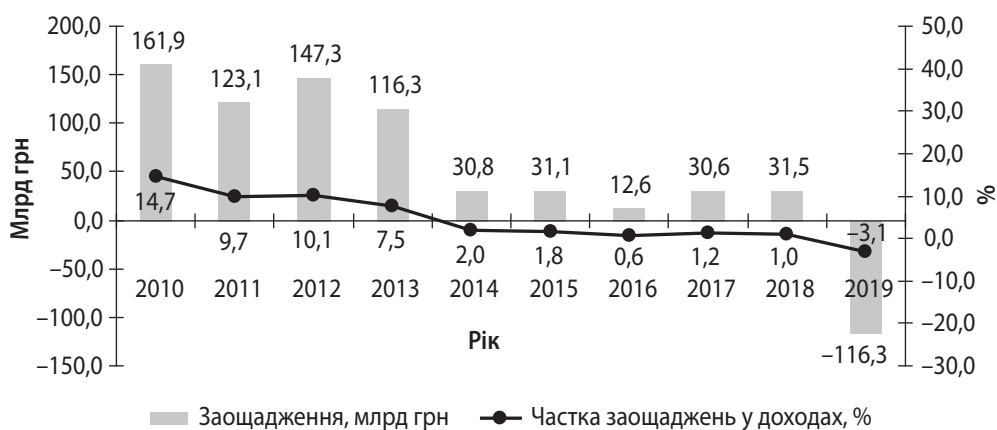

Рис. 1. Заощадження населення України у 2010–2019 рр.

Джерело: складено на основі [10].

Рис. 2. Заощадження населення у ресурсах банків України у 2010–2019 рр.

Джерело: складено на основі [11].

мір заощаджень населення України, що представлений як фінансовими (депозити, цінні папери, готівка, дорогоцінні метали тощо), так і нефінансовими нагромадженнями (наприклад, нерухомість). Невідомо, скільки коштів знаходиться на руках у населення у вигляді готівкової іноземної та національної валюти. Але, незважаючи на це, обґрунтованим є твердження про значну важливість заощаджень населення у формуванні ресурсів банків України.

Таким чином, заощадження населення – це реальний банківський ресурс та інвестиційний ресурс для економіки, що робить дуже актуальною проблему державної політики із залучення їх до організованих форм (вклади, цінні папери) для використання як джерел інвестицій.

Аналіз середньо- і довгострокових програм, концепцій, стратегій розвитку економіки України дає змо-

гу зробити висновок, що держава в пошуках реальних джерел інвестицій для розвитку економіки не робить ставку на заощадження населення. Стратегічного і тактичного планів дій у цій сфері немає, а раніше прийняті програми, як правило, не реалізуються. Проблему залучення заощаджень населення до банківської системи з метою їх подальшої трансформації в інвестиції держава намагається вирішувати в контексті загального розвитку економіки на перспективу, передбачаючи ті чи інші заходи в різних планах і програмах.

Аналіз норм українського законодавства, що регулюють правовий статус заощаджень населення, показав, що, *по-перше*, ці норми дуже нечисленні. *По-друге*, ці норми характеризуються обмеженістю об'єктів регулювання, оскільки вони присвячені в основному лише деяким організованим формам заощаджень населення, перш за все, банківським вкладом і вкладенням в цінні папери, тоді як інші форми

увагою законодавця поки обділені. *По-третє*, зазначені норми характеризуються обмеженістю регулювання та присвячені в основному лише опису ощадних інструментів і захисту прав та інтересів вкладників та інвесторів, не зачіпаючи, як правило, інших аспектів заощаджень населення (нові прогресивні форми заощаджень, механізм їх інвестування тощо). І, *по-четверте*, практика реалізації розглянутих норм свідчить про їх низьку ефективність, оскільки не всі вони реально працюють, а деякі некоректні та суперечливі.

Оцінюючи державну політику України у сфері заощаджень населення, слід зробити висновок, що держава, здійснюючи певні заходи з регулювання заощаджень населення, довгострокової комплексної та чіткої політики в цій сфері все ж не має. І це негативно позначається на заощадженнях населення, що не дозволяє розраховувати на їх активний приплив до банківської системи з метою перетворення в інвестиційний ресурс розвитку економіки.

ВИСНОВКИ

Дослідження заощаджень населення та їх ролі у формуванні ресурсів банків України дає змогу зробити такі висновки. Заощадження населення як потенційний фінансовий ресурс для розвитку економіки країни є об'єктом уваги багатьох науковців, фінансових та інвестиційних структур. На основі розгляду підходів до розуміння поняття «заощаджень населення» зазначено, що їх суть проявляється через чотири аспекти. По-перше, заощадження населення є відкладеною частиною їх доходів, які призначені для задоволення потреб у майбутньому. По-друге, заощадження є частиною грошової маси, яка обслуговує товарно-грошові відносини. По-третє, заощадження можна уявити як процес прийняття рішень по накопиченню активів. І, по-четверте, заощадження втілюються в накопичених активах різного характеру (депозити, цінні папери, готівка тощо).

Основними формами заощаджень населення є: вклади та депозити, готівкові кошти, страхові внески, вкладення до НПА та ІСІ, а також нефінансові напрямки, а саме: нерухомість, дорогоцінні метали та інші цінні матеріальні об'єкти (витвори мистецтва, антикваріат, тощо).

Проаналізовано динаміку заощаджень населення України та їх ролі у формуванні ресурсів банків за період 2010–2019 рр. За останні 10 років частка заощаджень населення у вигляді коштів фізичних осіб на рахунках банків (депозитних і рахунках на вимогу) в ресурсах банківських установ не знижувалася нижче 25%. Проблемним аспектом в оцінюванні заощаджень населення є те, що, на жаль, статистика Держстату не наводить даних щодо загальних заощаджень населення накопиченим підсумком. Тобто, іншими словами, докорінно невідомо, який фактичний розмір заощаджень населення України, що представле-

ний як фінансовими (депозити, цінні папери, готівка, дорогоцінні метали, тощо), так і нефінансовими нагромадженнями (наприклад, нерухомість).

Перспективи подальших досліджень лежать у площині пошуку реальних шляхів залучення неорганізованих заощаджень населення до фінансової та банківської систем для їх подальшого перетворення в інвестиційний ресурс для соціально-економічного розвитку України. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Примостка Л. О., Шевалдіна В. Г. Заощадження населення України: формування та залучення в банки : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 234 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30143/Prymostka.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
2. Шейко О. П., Стороженко О. О. Роль заощаджень населення у формуванні ресурсної бази банків України в сучасних умовах. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 1. С. 279–286.
3. Бубенов Ю. В. Особливості формування заощаджень домогосподарств. *Економічний форум*. 2014. № 4. С. 175–187.
4. Павлюк Т. І., Урбанович В. А. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. *Науковий огляд*. 2016. № 9. С. 43–57. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/948/1086>
5. Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 275–283. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/43.pdf
6. Ватаманюк О. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2007. 536 с.
7. Алексеєнко М. Капітал банку: питання теорії і практики : монографія. Київ : КНЕУ, 2002. 276 с.
8. Циток Р. П. Заощадження домогосподарств як незалучений інвестиційний ресурс. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 74–80. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.12.74
9. Кізима Т. О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7. С. 171–176.
10. Доходи та витрати населення України // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm
11. Основні показники діяльності банків за 2010–2019 рр. // Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>

REFERENCES

- Alekseienko, M. *Kapital banku: pytannia teorii i praktyky* [Bank Capital: Questions of Theory and Practice]. Kyiv: KNEU, 2002.

Bubenov, Yu. V. "Osoblyvosti formuvannya zaoshchadzen domohospodarstv" [Features of Formation of Household Savings]. *Ekonomichnyi forum*, no. 4 (2014): 175-187.

"Dokhody ta vytraty naselennia Ukrainy" [Incomes and Expenditures of the Population of Ukraine]. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm

Kizyma, T. O. "Zaoshchadzhennia domohospodarstv: svi-tovoyi dosvid i vitchyzniani realii" [Household Savings: World Experience and Domestic Realities]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 7 (2013): 171-176.

Kovalenko, V. V., and Serhieieva, O. S. "Zaoshchadzhennia naselennia u zabezpechenni finansovykh resursiv bankiv" [Public Savings in Support of Financial Resources of Banks]. *Infrastruktura rynku*, is. 28 (2019): 275-283. http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/43.pdf

"Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv za 2010-2019 rr." [The Main Indicators of Banks for 2010-2019]. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>

Pavliuk, T. I., and Urbanovych, V. A. "Analiz dynamiky ta struktury zaoshchadzen naselennia Ukrainy" [Analysis of the Dynamics and Structure of Savings of the

Population of Ukraine]. *Naukovyi ohliad*, no. 9 (2016): 43-57. <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/948/1086>

Prymostka, L. O., and Shevaldina, V. H. "Zaoshchadzhennia naselennia Ukrainy: formuvannya ta zaluchennia v banky" [Savings of the Population of Ukraine: Formation and Involvement in Banks]. Kyiv : KNEU, 2014. <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30143/Prymostka.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Sheiko, O. P., and Storozhenko, O. O. "Rol zaoshchadzen naselennia u formuvanni resursoi bazy bankiv Ukrainy v suchasnykh umovakh" [The Role of Savings in the Formation of Ukrainian Banks' Resource Base in Modern Conditions]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 1 (2014): 279-286.

Tsytok, R. P. "Zaoshchadzhennia domohospodarstv yak nezaluchenyi investytsiinyi resurs" [Household Savings as an Uncommitted Investment Resource]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 12 (2018): 74-80. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.12.74

Vatamaniuk, O. *Zaoshchadzhennia v ekonomitsi Ukrainy: makroekonomichnyi analiz* [Savings in the Economy of Ukraine: Macroeconomic Analysis]. Lviv: LNU im. I. Franka, 2007.

УДК 336.71

JEL: C58; D46; E27; G17; G34

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА БАНКІВ У ПРОЦЕСІ КОНСОЛІДАЦІЇ: ЦІЛІ, МЕТОДИ, АНАЛІТИЧНІ ПІДХОДИ

©2020 ПРИМОСТКА Л. О., КРАСНОВА І. В., ЛИТВИНЕНКО О. К.

УДК 336.71

JEL: C58; D46; E27; G17; G34

Примостка Л. О., Краснова І. В., Литвиненко О. К. Фінансова діагностика банків у процесі консолідації: цілі, методи, аналітичні підходи

Мета статті полягає в обґрунтуванні економічної доцільності та вибору методів фінансової діагностики банків під час консолідації з метою оцінки об'єкта угоди як інвестиційного проекту. Визначено основні напрями фінансової діагностики угод M&A для банків. Акцентовано увагу на необхідності розмежування трактування понять «фінансова діагностика», «due diligence» та Financial Due Diligence (FDD). З урахуванням світового та вітчизняного досвіду систематизовано та узагальнено розуміння due diligence через розгляд супутніх процесів угоди M&A на рівні транзакцій. Визначено фактори угоди M&A, що окреслюють сфери due diligence, розуміння яких дозволяє знизити транзакційний ризик угоди. Зазначено, що основним аналітичним інструментарієм для адекватного обґрунтування та формування абсолютно повного уявлення про вартість об'єкта угоди є FDD, яка також служить якісною базою для розробки стратегії розвитку консолідованого банку після завершення угоди M&A. Традиційний аналітичний інструментарій FDD, який охоплює як фінансові, так і інституційні аспекти, запропоновано доповнити включенням до кола питань фінансових ризиків та оцінки чутливості до них банків. Зазначено, що для визначення внутрішньої вартості банку – об'єкта угоди як проекту для інвестицій застосовують підходи до прогнозування майбутньої діяльності, які включають методи дисконтування грошових потоків (DCF) та оцінку впливу внутрішньої норми прибутковості на середньозважену вартість капіталу ($IRR </> = WACC$). На основі сформованої вибірки фінансових звітів 150 банків світу за даними компанії Refinitiv проведено моделювання привабливості банків як інвестиційних проектів через підходи (DCF) і ($IRR </> = WACC$). Сформовано критерії для вибору підходу з метою оцінки внутрішньої вартості банківського бізнесу. На основі виділених критеріїв проведено порівняння результатів моделювання привабливості проектів за обраними підходами. Зроблено висновок, що найбільш оптимальним з погляду точності визначення внутрішньої (фундаментальної) вартості банку є підхід через моделювання грошових потоків.

Ключові слова: фінансова діагностика, due diligence, Financial Due Diligence (FDD), прогнозування, моделювання чистих грошових потоків, рівність $IRR </> = WACC$, внутрішня вартість.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-361-368>

Рис.: 3. Табл.: 3. Бібл.: 12.

Примостка Людмила Олександрівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри банківської справи та страхування, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: priml@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5490-2112>

Researcher ID: K-7815-2018

Scopus Author ID: 57207890044